

պատրաստուած, իրար սատանայ կրտեանեն. պատճառը թէ որ քննես, ուրիշ բան չես գտներ, այլ միայն այս, անխելքութեամբ ուրիշ վրայ լած զրպարտութեանը հաւտալ: Ի՞նանկ որ՝ եթէ կարելի ըլլայ ու ամենուն իրարու վրայ լածներուն շխտակն հասկրցընես, ամէնքը պիտի տեսնեն՝ որ ան լածներուն խիստ շատը չէ թէ միայն չկան, սուտ են, այլ և շատն ալ բարիք են, իրենց ուզած, վինտուած գործերն են, որոնց համար տգիտութեամբ ծուռ կարծիքով խոռոված տակն ու վրայ եղեր են: Ո՞էկն անօթի ձամբէն եկած, մէկալն անոր սիրոյ համար կերակուր կը պատրաստէ, ձամբորդին քովի մարդը ականջէն կ'ըսէ՝ թէ ներսը թօյն կը պատրաստեն, հիմա պիտի քեզի հրամցընեն: Ո՞էկը պիտի նուռ հատիկ ըրած սեղանին վրայ դրեր է. դիմացի դրացւոյն բարեկամը կու գայ պատուհանէն կը տեսնէ, տանտիրովը կ'ըսէ՝ թէ դիմացի տունը արհեստով կրակ պատրաստեր է, որ յանկարծ աս տանը վրայ պիտի նետէ ու զմեզ տնով տեղով պիտի այրէ: Ո՞էկը ձեռքը ծոցը կը խոթէ որ աղքատին քանի մը ստակ ողորմութիւն տայ, աղքատին ականջէն մէկալը կը փչէ՝ թէ փախիր աստի, ահա սա մարդը ծոցէն պզոի դանակ մը կը հանէ, քովդ գալուն ակս պիտի ըզքեզ զարնէ: Ո՞էկը մէկալին վրայ գըթալով իր քովը կը կանչէ որ գործքի մը վրայ գնէ, ուրիշ մը՝ մ'երթար, կ'ըսէ, նա զքեզ գերի պիտի ընէ, որ աւելի խեղջութեան մէջ ձգէ զքեզ: Ո՞էկը իր բանին անյաջողութեանը համար մտմտուքով ձամբան մ'երթայ, մէկալն եկեր անոր բարեկամին կ'ըսէ՝ թէ զքեզ փուը ձգելու համար հնարք մտածելու հետ է: Ո՞ր մէկն ըսեմ, անթիւ անհամար խեղջ մարդիկը իրար անցընելու և թշուառացընելու ձամբաներ:

Աշխարհիս վրայ 'ի սկզբանէ 'ի վեր ամէն թագաւորութեանց և ազգաց մէջ՝ ամենէն մեծ թշուառութեան և իրենց բոլորովին կործանման պատճառայս է եղած: Բայց մարդկան մէջ ա-

ւելի իմաստունները սովորական մարդիկներէն աւելի բան մ'ալ սովորած են, զորն որ կը գործածէն ալ աւելի իրենք զիրենը և զուրիշները թշուառացընելու: Ուստի անգամ փորձով տեսած են՝ թէ առանց քննելու բարեկամին հաւտալով շատ վասաներ կը ծագին, կ'ըսեն թէնաև բարեկամին չարախոսութեանցը պէտք չէ հաւտալ: բայց իրենք զամէնքը կը դատեն և կը դատապարտեն բարեկամի խօսքով և կամ իրենց մտացը մակաբերութեամբը, և ուրիշներէ աւելի վստահութեամբ: վասն զի մըտքերնին դրած են թէ իրենք կանոնը գիտեն. ի՞նչ օգուտ որ գործազրութիւնը չեն գիտեր. և գործազրութեան կանոնը միայն գիտնալով, և առանց քննութեան գործելով աւելի կը սիսալին:

(ՄՆԱՑԱԽ ՈՒՐԿ ԱՆԳԱՄ)

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Մեղուսայի Նաւարեկուրիւնը :

'ԱՓՈԼԵՈՆԻՆ իյնալէն ետքը՝ 1815^ն դաշնաց զօրութեամբը Դաղղիացիք իրաւունք ունենալով նորէն Ունեկալիսյի տիրելու՝ որն որ Վֆրիկէի ծովեզերքը կ'իյնայ, շուտ մը պզտիկ նաւատորմիղ մը պատրաստեցին և Ուսնարկյանուն զինուորական նաւապետին յանձնեցին, որն որ 1815^ն Հունիսի 17^ն է կղզիէն ձամբայ ելաւ: Ո՞ս նաւատորմիղին նաւերն էին Ո՞եղուսա Քէկէ-իանը, որ 44 թնդանօթ ունէր, Ո՞չո՞ր վէնը, Ո՞ւար նպարաբարձը և Վարդուս պահէց: բայց ասոնք որ պէտք էր միաբանութեամբ երթային՝ իրարմէ բաժնուեցան, և Ո՞եղուսան լաւ քալուկ ըլլալուն ամենէն առաջ անցաւ: աս նաւատորմիղին հրամանատարը, որ Ո՞եղուսան հեծած էր, մտածեց որ միս մինակ ձամբայ ընէ, և ժամադրութեան տեղը սուրբ Ուղղովիկոս կղզին որոշեց: Ոկը-

բան ճամբորդութիւնը շատ յաջող գը
նաց՝ բաց՝ ի նաւաստիէ մը որ ծով ին-
կաւ խղղուեցաւ : Հունիսի 27ին (Ծ) Ե-
ների ՓՓայի կղզիէն ելան, և Հուլիսի
առջի օրուընէ սկսեալ Միջրիկէի ծովե-
զերքները սկսան հեռուէն տեսնուիլ:
Դաղղիայէն ելելու ատեն հրամանա-
տարին հրամայած էին՝ որ Ապիտակ գը-
լուխը տեսնելէն ետե քանուերկու փար-
սախ բացը բռնէ, և անկէ ետե ցամաք
մօտենալու ամենայն զգուշութիւն ընէ,
որպէս զի Արկուին ըսուած ժայռուտ
և աւազուտ տեղէն խալըսի, որ շատ
վտանգաւոր էր . բայց Շօմարէյ իր
մնապարծութեամբն ու տգիտութեամ
բը ամէն զգուշութիւն մէկ զի ձգելով
և պաշտօնատարներուն ու Ճամբորդնե-
րուն ըսածներուն ականջ չկախելով՝
նաւուն գէշ ուղղութիւն մը տուաւ :
Այս որ տեսաւ Խքօ Քորէդն, որ ԱԿ-
դուսային հասնելու վրայ էր, վախցաւ
և շատ անգամ հետուէն ձայն տուաւ .
բայց այնչափ նշաններ տալէն և կայ-
մերուն վրան լապտերներ վառելէն ետ-
քը յուսահատելով՝ նաւուն գլուխը դար-
ձուց գնաց :

Արկրորդ օրը ջրին գոյնը փոխուե-
լէն՝ ի զատ՝ ծովուն երեսն ալ խոտեր
ասդիս անդին կը պտրտէին, և ձկները
ամէն կարթով կը բռնուէին, ամէն բան
կը գուշակէր որ ցամաքը մօտ է, միան-
գամայն յայտնի ալ կ'իմացուէր ծանծա-
ղուտի վտանգը : ԱՌոտէ ըսուած նաւին
մարդիկներն ալ իմանալով՝ նշան տուինն
որ նաւը դէպ՝ ի Արկուին ուղղուած
է . բայց զանիկայ ծաղը ըրին . քանի մը
ժամ վերջը նաւը խրեցաւ : Այս դիպուա-
ծը Հուլիս ամսուն 26ն հանդիպեցաւ :

Կաւուն մէջ 400 հոգիէն աւելի մարդ
կալ . ամէնն ալ վտանգը տեսնելով աշ-
խատութեան ձեռք զարկին . բայց ա-
մէն ջանք պարապը գնաց, վասն զի
նաւը լաւ մը խրեր էր : Իսկ իրեք օրէն
վերջը տեսնելով որ նաւուն յատակը
վեց ոտք ջուր կար՝ ալ բոլորովին յոյ-
սերնին կտրեցին որ նաւը ջրին երեսն
հանեն, ուստի նայեցան որ զիրենք ա-
զատեն : Կաւուն մէջ հինգ նաւակ կար

այլ և այլ մեծութեամբ, և հազիւ թէ
բազմութեան կէսը կրնային առնել .
մասցածներուն համար մտածեցին որ
մեծ լաստ մը շինեն ու նաւակներով
մինչև ցամաք քաշէն : ԱՌտածելին և
ձեռք զարնելին մէկ եղաւ . անանկ որ
քիչ մը ատենէն խրած նաւին քով իջու-
ցին լաստը, որն որ կայմերէ, առա-
գաստականներէ, տախտակներէ և պա-
րաններէ շիներ էին 75 ոտք երկայնու-
թեամբ և 26 ոտք լայնութեամբ . և
152 հոգի քիչ մը պաշար առած աս տը-
կար ապաստանարանը ապաւինեցան :
Կաւապետը, որ 28 հոգի միայն առեր
էր իր նաւակին մէջ, հրաման տուաւ
որ Ճամբայ ելլէն . ասանկով նաւակնե-
րը առաւօտեան ժամը 76ն սկսան Ճամ-
բայ ելլէլ : Վիչ մը առաջ գացին ըր-
գացին՝ մէյմ'ալ չեմ զիտեր արդեօք
ընթացքը ծանր ըլլալուն համար, թէ
յուսահատելով որ լաստը չեն կրնար
ազատել և կամ թէ սրտին վատութե-
նէն, որ բոլոր Կարոպա ցասուցեալ զին-
քը պիտի պախարակէին, նաւապետը
կամացուկ մը չուանները կտրել տուաւ՝
որ լաստը հազիւ թէ երկու փարսախ
հեռացեր էր նաւէն . իսկ նաւակները
առագաստներուն օգնութեամբը հե-
ռացան . իսկ մէկալ 152 խեղձերը լաս-
տին վրայ մնալով՝ ծովուն մէջ մրրիկնե-
րուն խաղալիկ եղան :

Բայց սակայն դեռ վտանգը թեթէ
էր . լաստը շատ բեռնաւորած ըլլա-
լուն՝ իրեք ոտքէն աւելի ջուրին մէջ
ընկղմած էր . ուստի թեթեցինելու
համար հարկ եղաւ որ կերակրեղինաց
տակառները ծով նետեն, և իրենք զի-
րենք անօթութենէ մեռնելու վտանգի
մէջ դնեն . ասանկով մէկ վտանգէն մէ-
կալ վտանգը ընկան : ԱԿէկ կողմանէ
ալ այնպէս նեղ էր տեղը՝ որ հարկադրեր
էին ոտքի վրայ կենալ դիմացէ դիմաց,
և քիչ մը ուժով ալեաց բախում մը ի-
րենցմէ մէկ քանին կ'առնէր կը տանէր :
Իսկ գիշերը շատ ահաւոր եղաւ . ծովը
ալեկոծեալ էր ու երկինքն ալ մրրկալից :
Այսաւօտ որ եղաւ տեսան որ տասը տա-
սուերկու հոգի մեռեր էին ու ոտուլնին

Մեղուասյի Նաւարեկորիւնը :

լաստին Ճեղքերուն մէջ բռնուած էր : Խէպէտ այսու ամենայնիւ դեռ բոլորովին յուսահատելի չէր իրենց վիճակը , բայց զիշերը վրայ հասաւ առանց նաւակ մը երենալու , ալեկոծութիւնն ալ հետը . ալիքները այնպիսի բռնութեամբ կը բարձրացընէին զլաստը որ երբեմն գրեթէ ուղղահայեաց դիրք կ'առնէր , և ամէն մէկ անգամուն ծովուն քանի մը հոգի զոհ կ'ըլլային : Այս վերջի աստիշանիփ վտանգին մէջ ամէնքը յուսահատեցան իրենց կենացը վրայ : Օ ինուորներն ու նաւաստիները տեսնելով որ իրենց վերջին վայրկեանը հասերէ , թը բելու համար ուղեցին լաւ մը գինի խրմել : Տակառ մը գինի պարպելէն ետև՝

իրենց գինովութեր մէջ որոշեցին որ լատին այլ և այլ մասերը իրարու միացնող սլարանները կտրտեն : Դամշորդներն ու պաշտօնատարները աս բանիս գէմ դրին . մէկէն զարնուեցան իրարու և իրար ջարդեցին այն տախտակներուն վրայ , որ իրենց մահուանը անջրպետն էր :

Դաւատը տեսան որ 65 հոգի պակսած էին , մէկանոնք գրեթէ բոլորն ալ կամ վիրաւորեալ կամ ջախջախեալ ջերմէն կը դողային , և աշխատութենէն թուլցած ըլլալով աւելի մէյմէկ ուրուական կ'երենային քան թէ մարդ : Տակառ մը միայն գինի մնացեր էր . ծարաւն սկսաւ կամաց կամաց զիրենք չարչարել , իսկ անօթութիւնն իրեք օրէն

՚ի վեր զիրենք կը տանջէր : ՚ աստին չորս դին ձկներ երևցան , որ շանաձուկն էլին , և այնչափ տախտակներուն կը մօտենային , որ մարդ կրնար զանոնք սրով զարնել . մարդիկ ծովային հրէշներու հետ պատերազմեցան թէ ովլ զովլ պիտի ուտէ . բայց որսը ձեռուընուն փախաւ , և քաղցը աւելի սաստկացաւ :

՞ երմին սաստկութեան ատեն աս խեղչերը իրենց ընկերացը դիակներուն վրայ յարձակեցան , պատառ պատառ ըրին ու հում հում կերան : ՚ բրե թէ աս սոսկալի կերակուրը արգելելու համար՝ ըստ բախտի թռչող ձկներու խումբ մը եկաւ , և մեծ մասը լաստին ծակտիներուն մէջը խրեցաւ : ՚ յրկու հարիւրի մը չափ բռնեցին , և քիչ մը վառօդով ու գայլախաղով մը բերանն՝ ի վայր շրջած տակառի մը վրայ կրակ վառեցին , մէկէն ձկները բոցին վրայէն անցուցին . քանի մը հոգի աւելի յանդուզներէն մարդու միս ալխորովեցին , որ եփելէն ետեւ աւելի դիւրաւ սրտերնին առաւ : ՚ ՚ իչ մը ատենէն աս հրաշալի ձկները լմբնալով՝ գարձեալ դիակներէ զատ ուրիշ բան չմնաց , որովլ բռնադատուեցան սյն սոսկալի կերակուրն ուտելու , և կրակ չըլլարուն սկըսան արիւնթաթախ և գրեթէ ապականած միսերն ուտել :

՚ յոիւր , անօթութիւնը , ջերմն ու ծովը աս 152 խեղչերուն մեծ մասը պակսեցուցեր էին . անանկ որ հինգերորդ օրը լաստին վրայ 30 հոգի միայն մնացին . վաղուան օրը 3 ալ պակսեցաւ՝ մնացին 27 . ասոնցմէ ալ 12° մեռնելու վրայ էին , 15° ալ հիւանդ : ՚ հիւանդները մեռնելուներուն դէմ խորհուրդ ըրին . կը ըսէին որ անոնց մահը փութացընելը՝ զիրենք տանջանքներէ աղատելէ , աս ալ մտածեցին որ զանոնք սպաննելով գինին կը ինայեն . ուստի ասանկով հաստատ մոքերնին դրին որ զանոնք ծովընետեն : ՚ յրենաւաստի և զինուոր մը յանձն առին որ աս սոսկալի վշիուր կատարեն :

՚ յս ահաւոր օրը անցնելէն ետեւ՝ Երկրորդ օրը յուսոյ նշոյ մը ծագեց ա-

սնաց սիրտիկ Ճերմակ թիթեռնիկ մը եկեր կը թռութար լաստին վրայ , ետքը կոյէլանտ ըառւած թռուուններէն երևցան : ՚ յրեմն ցամաքը շատ հեռու պիտի չըլլայ . բայց հորիզոնին վրայ բան չէր երևնար : ՚ յւթը հոգի աւելի ուժովներէն՝ կամ թէ ըսենք աւելի քիչ տկարներէն վտանգաւոր փորձ մը փորձելուզեցին նաւակով մը ցամաք ելեւ , յուսալով որ ալիքները զիրենք դէպ ՚ ի ծովափը կը ձգեն . բայց հազիւ թէ շինած նաւակնին ծով իջուցին՝ մէյմ՝ ալ նաւակը դարձաւ , խեղչերը բոլորովին յուսահատած մնացին :

՚ երջապէս ամսուն 17° առաւօտանց ջերմեռանդութեամբ մը աղօթքը ընելէն ետքը՝ երբոր գինիին վերջին մասը պիտի բաժնէին՝ հորիզոնին վրայ առագաստ մը տեսան . ամէն մնացած ուժերնին թափեցին որ նշան տան . սրբտերնին ուրախութենէն ու անձկանօք կը նետէր . բայց նաւը ճամբան փոխեց ու աներեւութացաւ : ՚ յն ուրախութեանը ետևէն յուսահատութեան հառաջանքներ յաջորդեցին . ալ մեռնելէն զատ ուրիշ բանի ակնկալութիւն չըմնաց : ՚ յն յետին Ճիգն որ ըրեր էին չարաչար զիրենք տկարացուցած ըլլալով՝ լաստին մէջ տեղը ինկան պառկեցան , և վրանին առագաստովը ծածկեցին : ՚ հազիւ երկու ժամանացաւ ասանկ վերջին յուսահատութեան մէջ , թընդանօթաձիգներուն գլխաւորը չեմզիտեր ինչ պատճառաւ՝ ուզեց այս նորատեսիլ վրանին տակէն դուրս ելլեւ : ՚ յաւ չելաւ , մէյմ՝ ալ քիչ մը ատենէն պոռապով ներս մտաւ . երեսին վրայ արտաքոյ կարգի ուրախութիւն մը կար . ձեռուըները դէպ ՚ ի ծով կը շարժէր և ուրախութենէն ուրիշ բան չէր կրնար ըսեւ , հազիւ թէ կրնար “ ՚ զատեցանք ազատեցանք , պոռաւլ :

՚ յննիք որ դեռ ոտքի վրայ կրնային կենաւ՝ մէկէն վազեցին ելան ու տեսան կէս մղրնի մը չափ հեռուէն գաղղիական գոյներով նաւ մը , որ բոլոր առագաստները բացած՝ դէպ ՚ ի լաստին վըրայ կու գար : ՚ յս տասնըհինգ ալէկո-

ծեալ խեղձերը տեսնելով ստոյդ ազա-
տութիւննին , քիչ մը առաջ որ յուսա-
հատութենէ խենթ դարձած էին՝ հի-
մայ ալ ուրախութենէ գրեթէ խեն-
թեցան : (Ծիրար կը գրկէին , աղօթք
կ'ընէին , կը պուային , կու լային և ձե-
ռուընին դէպ 'ի իրենց ազատարար նա,
ը կ'երկնցընէին : Կաւն էր Արգոս
պահէց , որ Անենեկալիայէն զիրենք փրն-
տուելու համար խաւրուած էր : Հե-
տեեալ օրը ցամաքը տեսան , և քիչ ա-
տենէն երկաթ նետեցին սուրբ | ուդո-
վիկոս կղզւոյն դիմացը . բայց աս տաս-
նըհինդ հոգիէն տասը միայն ապրեցան
այսչափ նեղութիւններէն և այսպիսի
երկարատե վշտերէն ետքը :

Իսկ հինդ նաւակներէն և ոչ մէկը
կորսուեցաւ , ամէնն ալ ցամաք հասան ,
և ասոնց մէջն եղած 233 հոգին գրե-
թէ ամէնն ալ սուրբ | ուդովիկոս հա-
սան՝ կամ անապատը կտրելով կամ ծո-
վուն եղերքէն երթալով :

Աս ամէն թշուառութիւնները (օ-
մարէյ նաւապետին տգիտութենէն ,
վատութենէն և յամառութենէն եղան .
անոր համար զինուորական ատեանը
զինքը աստիճաննէն ձգելով՝ իրեք տա-
րուան բամտի դատապարտեց , որ ամէն
մէկ մեռնողին համար Ճիշդ հինդ օր
կ'իյնայ :

ՍՈՎԱՐՈՒԹԻՒՆ

Այլեւայլ ազգաց բարեւ տալու կերպերը :

ՀՈՌՎՄԱՑԵՑԻՔ երբոր կ'ուզէին
մէկուն բարեւ տալ , նախ ձեռուընին
բերաննին կը տանէին , ետքը դիմացի
բարեկամին կ'երկրնցընէին . նոյնպէս
կ'ընէին նաև կուոքերու դիմացէն ան-
ցնելու ատեննին . բայց երբոր պատուա-
ւոր պաշտօնատեարց դիմացէն կ'անց-
նէին՝ զլուխնին կը բանային , ու կը կե-
նային , և երբեմն անոնց ձեռքն ալ կը
համբուրէին յարգութեան համար :
Հիւպատոնները ճամբան երթալու ա-
տեննին , ժողովուրդը իրենց տեղ կու

տար , և ձի հեծնող թէ որ գտուէր
ճամբուն մէջ , մէկէն ձիէն վար կ'իջ-
նէր : Իսկ զինուորական մարդիկ բարեւ
տալու ատեննին՝ հիմակուան պէս զէն-
քերնին վար կ'առնէին :

Ոյնք և Հռովմայեցիք բարեւ տալու
ատեննին իրարու անունը ու մականու-
նը կու տային , որով ըսել կ'ուզէին թէ
ան մարդը այնչափ կը սիրեն ու կը պա-
տուեն որ անունն ու մականունն ալ
յակիտեան մաքերնին չելլեր : Պղաւ-
տոս կ'ըսէ թէ այնպիսի ազգեր կը գրտ-
նուին որ բարեւ տալու ատեննին իրա-
րու ականջը կը քաշէն :

Հին Դալետոնացւոց զինուորական
մարդիկը իրարու հետ հաշտուած ա-
տեննին , որպէս զի բարեկամ ըլլանին
յայտնուի , նիզակնին իրարու ոտքին
առջին կը նետէին : Հասարակ մարդիկ
երբոր իրենցմէ զօրաւոր մարդէն ուզէին
օգնութիւն գտնել , մէկ ձեռքերնին ա-
րինոտ վահան մը բանած , մէկալ ձե-
ռուընին ալ կոտրտած նիզակ մը առած
անանկ կ'ելլէին անոր դիմացը : Արիւ-
նոտ վահանը իրենց բարեկամներուն
մեռնիլը կը ցուցընէր , իսկ կոտրտած
նիզակը խեղձ վիճակի մէջ ըլլանին :
Հին Դաղղիացիք մէկը բարեւելու ա-
տեն իրենց գլխէն մազ մը կը փրցընէին
և դիմացինին կ'երկրնցընէին : Դարեւ
տուողը ասով ըսել կ'ուզէր թէ ես քեզի
հնազանդ եմ գերիի մը պէս . վասն զի
հին ատենը երբոր մէկը գերի կ'եր-
թար , գլխուն մազերը բոլոր կը կտրէր
ու տիրոջը կու տար :

Ովկիանիայի Դավա ըսուած կղզին
բնակիչքը մէկզմէկու վրայ վստահու-
թիւն ցունենալով , ճամբան ով որ դի-
մացնին ելլէ , մէկէն քովընտի կախած
դանակնին ձեռք կ'առնէն : Ծիները
մէկը բարեւելու ատեն ծումուտըկելով
դիմացը ծունկ կը չոքին : Հնդկաստան-
ցիք բարեւ տալու ատեն իրարու մօրուքը
կը քաշէն :

Փիլիպեան կղզիներուն բնակիչքը
մարմիննին չարաշար ծուելով՝ մէկ կամ
երկու ափերնին երեսներնուն վրայ կը
դնէն , և միանգամայն մէկ ծունկերնին